

הלכות הולב סימן תרסד תרסה

שקם ההושענות שעשויו, לכו, כל זמן שאומרים תפלתם על הפנים, וקונעניעים ההושענות בשעה שאומרים ההושענות ואחר כך חובטים אותם: **ח** י"ש מי שאומר (כח) שהושענא שבולב אף-על-פי שתורה אין לפסע עליה (כט) (ועני לעיל סימן כא צבי ציצית): **ט** י"ש מי שאומר שאסור להנות מן הערבה לאחר נטילתה *אם לא (ס) (ל) התנה עליה (לא) מעקרא, דלכלא יומא אתקצאי למצותה: הגה ונהגו להצניע ההושענות לאפני מצות כרי לעשות בה מצנה (מהרי"ו ומהר"ם): **י** י"ש מי שאומר, שיש לזהר שלא (ט) יקץ ישראל ערבה למצנה משה עכו"ם (לב) אפלו פרשות העכו"ם: **יא** אם הל יום הושענא רבה ביום ראשון וקצו עוברי כוכבים ערבה בשבת (לג) והביאו, פשרה: הגה מיהו, אם צנה ישראל לקצוה ואיכא פתקא בדבר (י) (לד) יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת (כ"י בשם תשובת הרשב"א):

תרסה אתרוג אסור לאכל בשביעי, ובו ב' סעיפים:

א (א) *אתרוג בשביעי (ב) אסור, *שהרי (ג) (ד) הקצה (ה) לכל שבועה, ואפלו נפסל אחר שעשה בו כ"ו

באר היטב

עמ"ש סימן תרס ס"ק ה: (ח) התנה, ע"י סימן תרמט ס"ה דכתב רמ"א דלא מהני תנאי, ע"ש: (ט) יקץ, ע"י סימן תרלו ס"ק ב מש"ש בשם הפ"ו, ועין ס"ז פאן: (י) יש להחמיר, אפלו לא צנה לו לקצו בשבת רק אמר שתהא זוממת למוצאי-שבת: (כ) הקצה, נראה פשוט שאפלו ביום הראשון קדם שנטלו למצנה יש אסור מקצה, כיון דהכין לו בבין השמשות לצאת בו לבסור, מפר אסמה דעמה מהו, ס"ז:

משנה ברורה

מכדו, רוצה לומר, דלא כמו שאותוין הלכותי עם הערבה עד שעת החכמה. והזמננו המנהג כמו שכתב הרמ"א, שאין נוטלין הערבה עם הולב כלל: **ח** (כח) שהושענא שבולב, והוא הדין ערבה (כ) של הושענא אין לזולל בה וברכ"י בשם סדרהיים: (כט) ועני לעיל סימן כא, רוצה לומר, מה דמבאר שם בסעיף א בהג"ה: **ט** (ל) התנה עליה, עין במגן אברהם שפסקה, דלאו לבלי עלמא מהני תנאה, אמנם האלה רבה מטרין דברי השלחן ערוך, וכן בבאר הלכה בארנו דלכלי עלמא מהני בנה תנאי, עין שם באר: (לא) מעקרא, עין בבאר הלכה: **י** (לב) אפלו פרשות העכו"ם, משום דסתם עכו"ם התקצוהו שלקם גזילים מאחרים ואינו מועיל רשותם לזה, ונמצא פשוטין הישראל הוא הגותל, אלא קצין עכו"ם ויתבם לישראל, והוא הדין (כג) פשוטין ישראל נותן לחברו שרי, וכמו שכתבנו בסימן תרמט סעיף א במשנה ברורה סעיף קט"ו יא, ועין בט"ז שכתב דבזמן הזה לא אמרין דסתמן גזילים הם, ועני לעיל בסימן תרלו סעיף ג בהג"ה ובמשנה ברורה ובאר הלכה: **יא** (כד) תרמט סעיף א בהג"ה ומשנה ברורה ובאר הלכה: **יב**, כי הכל שוף לעמנו: **יא** (לג) והביאו, פשרה, הנו אפלו צנה לו ישראל לקץ בשבילי ובנדאי עשה בנה עבדה, אפלו הכי (כז) אין לאסור לצאת בה אחר כך משום מצנה הבאה בעבדה (כח) העבדה ליכא משום מצנה הבאה בעבדה [מ"א בשם הרשב"א], ויש מאחרים שפסקין בנה, (כז) דעד כאן לא מצינו ברשב"א שהמיר בנה אלא פשוטו בערב שבת סתם שיהיו זוממות לו במוצאי-שבת והנה יכול לקצוה מבעוד יום, ולכך אמרין דבמלאכתו הוא עוסק, אבל פשוטו לקצין בשבת לא מוכח משם להקל ביש לו אחרת: (לד) יש להחמיר, אפלו (ס) לא צנה לקצו בשבת, רק אמר שתהא זוממת לו למוצאי-שבת:

א (א) אתרוג בשביעי, אפלי לאחר שנעשית בו מצותה: (ב) אסור באפליה, ועני לעיל בסימן תרנג"ו: (ג) לכל שבועה, ואם הפרישו

שערי תשובה

[ח] הקצה, עכ"ט, ועין בספר ש"ת ביתאפרים שבארתי באין בדנים אלו ובסיניא דספק שם ובבאר דברי המג"א בסעיף שאח"כ, ועין

באר הגולה

* אם לא התנה עליה מעקרא, לכאורה נפנתו כמו לענין מי ספק, דמבאר בסימן תרלח דצריך שיהיה קדם בין השמשות שאינו בודל משה מלהנות, אמנם לפי מה שכתב בכור-העקב סימן תרג ס"י כשיהיה קדם עשית הפצה שלא יאמר עליה עשית הפצה כי אינו בודל עצמו מלהנות, והוא הדין לענין נדס דאסור להרית בו כל שבועה משום דאקצוה למצוהו, ס"י גס"פן כשיהיה קדם עשית הפצה שאינו בודל עצמו מלהנות, אמנם בעקר הדין אי תנאי מועיל, הוכיח הטור אברהם דזה מלוי בקלמא, דלדעת הרשב"א ומהרי"ו נכון גם לדעת ספר התקנים, ונחם דהוא פתח דהספר יראים לא פתח דתנאי מהני, לא הנה בודל פי אם ספר יראים תצד, ובעת שזכירו שורשים הפכת"י בספר יראים השלים, כותב שם בהרי"א כמו שכתב הגהות ממוני בשמו דתנאי מהני, וכבר קדמו בנה דמבאר שם] מהני תנאי גם לאורו יום, ולדעת התוספות אין מועיל בנה תנאי, עד כאן דבריו, ומשמע מנה דלערבה וכן לאתרוג אף כשהפריש אחר יום ראשון לא מהני תנאי להנות לאורו יום, ולא אבין היטב ראתיו, דהנה דמצי לענין ערבה שהוא רק ליום השביעי, מנה לרבותוסות לא מהני תנאי לאורו יום, ואין לו רצונה מוחספות רק דליום הראשון כיון דחסר פסול בו ואמרן לא יכול להתנות בו שאינו בודל משה בין השמשות מלהנות, דמצי בצ"ח ספק, אבל בשאר התיים כשהפריש להם, דחסר פשר בו כגון אתרוג, וכן בערבה משקטם ראשו (דפסולו משה הנרי, וקרב התוספות נדר אינו לענין אלא ביום ראשון), ובפרט בערבה זו דגם נשירי רב עליה כשר, בנדאי גם לחוספות מהני תנאי כשיהיה שאינו בודל עצמו מלהנות בספר מעט, דאף דמשמע בחוספות דאתקצאי הוא נק שלא יכלוהו לגמרי, אבל לטל מפנו מעט וישאר כרי הקשר, לזה לא צריך תנאי ולא אתקצאי לזה, מפל מוסק בנקא-ימנה גדולה יש בנה, דלכתב התוספות דלא אתקצאי רק כרי הקשר, אינו מטר רק לטל ממה ששער היומר נכרי הכשר ואף קדם קיים הפצה, אבל לכולוהו לגמרי אסור אף לאחר קיום הפצה, דהלא אתקצאי לזה נטיל עליה תעשה עד פלות הטג כיון שלא התנה, אבל כשהתנה שאינו בודל עצמו משה לא חילא עליה קדושה קלה, וידין דאמרין בביצה דף ל צפוד ב, ונקא-ימנה דמקרי לאחר קיים הפצה יכול לפח צצי ערבה ולצלות פהם קשור ופרות ולכלוהו לגמרי, והנה ראינו באליה רבה שטרין התערה של המגן אברהם וכתב דהנה ערבה שאינו אלא מהנה, לבלי עלמא מהני תנאי, אמנם זה יכול למרין רק דברי השלחן ערוך, אבל המעשה בבית-יוסף מה שהביא בשם הגהות ממוני בשם הר"א ממיין נראה דמקל אף בערבה שבולב על-ידי תנאי, ועל-כרחי אני דרסין למרין דהוא מירי ערבה שכתב עם הולב אחר יום הראשון,

דבנה תנאי תנאי אף לשיטת התוספות וכמו שכתבנו, ואפלו אם נמא דמקרי הנחות ממוני ערבה שכתב עם הולב עם ביום הראשון, גס"פן ניקא מה שכתב התנה עליה מעקרא, דאפשר דמקרי אפן התנאי כמו שכתב התוספות והעתיקו רוב בסימן תרמט סעיף ה בהג"ה, והנה שהתנה ערב יום-טוב הראשון קדם בין השמשות שיהיה פלו ליום ראשון נדב פסול חסר או אינו הדר ואינו יכול לומר שאינו בודל מקונו ושאינו בודל מקונו כל בין השמשות של ליל שני ואלף:

* אתרוג בשביעי וכו', ובשמיני מטר, ולא אמרין מוג דאתקצאי בין השמשות אתקצאי לבלי ימא³, דהוא בין השמשות ונפא לא נאסר אלא משום ספק יום שעבר (תיס ררא"ש): * שהרי הקצה וכו', פתח הסי', שאפלו ביום הראשון קדם שנטלו למצנה יש אסור מקצה; ולא דמי למה שכתב בבית-יוסף בסוף

שער הציון

(כ) ובתי-אדם פתח דלא תורקעו, ולפלא, הלא קימא לן דהמשמישי מצנה נורקין, ואולי נפנתו דלאשפה אין נורקין: (כג) דאז טל היאיש של בעלים הראשונים משנעשה תלוש, ושניו רשות מושבא ליד השני: (כד) כן משמע מהג"א דזו היא הרבואה: (כה) תשובת כתב-סופר סימן קכז: (כז) עין בפרי"מגדים והכלבו שישיר: (כה) מגן אברהם רש"א:

תְּלֻמֹת לְוֶלֶב סִימָן תְּרֻמַת תְּרֻמָּה

ביאורים ומוספים

אלא לעולם היא עומדת בחזקת בעליה הראשונים, ופירות המוכרים לקרקע נחשבים כקרקע, נמצא שהם שייכים לישראל הקוצץ גזול ממנו, ולכן יניח לנכרי לקצוץ את המינים ואז חל היאוש של הבעלים הראשונים על דבר הנחלש, וכשימסור אותם לישראל, הישראל יקנה אותם על ידי שינוי רשות כשבאו לידו, וכן אם ישראל אחר קוצץ ורתן לחבירו מותר, כיון שבא לרשות השני לאחר יאוש, והוא הדין אם הנכרי נתן לו במתנה מותר, משום שגם אז יש יאוש ושינוי רשות. הדין זה, כתב במשנ"ב שם (סי' ז) הוא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר אם קיבל רשות מהנכרי, ויכול לברך עליהם, שמספק אין חוששים שמא הקרקע גזולה, ובביה"ל שם (די"ה שלא) כתב לנכרי הערבות שמביאים השמשים לצורך הקדושה ממקום שאינו הפקר, שאם אינם מבקשים רשות מבעל השדה, אין להקל להשתמש בהם, כיון שבעל השדה לא יודע מהקציצה ואינו מתיאש מהם, ושינוי רשות בלא יאוש לא מתעיל.

סימן תרסה

אֶתְרוּג אֶסוּר לְאָכַל בְּשִׁבְעֵי

[משנ"ב סי' א]

אֶפְלוּ לְאַחַר שְׁנַעֲשִׂית בּוּ מִצְוַתָּהּ¹.

1) ולגבי מנהג הנשים המעוברות ללעוס בהושענא רבה את פטמת האתרוג כסגולה, כתב בדרכי חיים ושלום (אות תשצו) שאסור לעשות כן. ודעת הגר"ח קניבסקי (תורת המועדים סי' תרסד סי' יג אות ה) שאם רק נשכחת חורקות את הפטים כך שאין להן שום הנאה ממנו, מותר לעשות זאת גם בהושענא רבה, מין שהוקצה רק מהנאה.

[משנ"ב סי' ב]

וְעֵין לְעִיל בְּסִימָן תְּרֻמָּה².

2) שם כתב, שמותר להריח אתרוג של מצוה, ובביאור החילוק במה זה שונה מאכילה שאסורה, כתב במשנ"ב שם (סי' א) שכיון שאתרוג עיקרו עומר לאכילה ולא להריח בו, לכן הוקצה מאכילה ולא מלהריחו, ואם הקצה בפירוש את האתרוג גם מריחו, כתב הערוך השלחן (סי' תרנג סי' ב) שדאי נאסר גם מלהריחו.

ואף שמותר להריח את האתרוג כמבואר בשו"ע לעיל (סי' תרנג סי' א), כתב החזו"א (ארי"ח סי' מט סי' יג) שאין לומר שמה שמוכן האתרוג להריח בו בחג יגרום להחשיבו ביום השמיני כאינו מוקצה, ויעיל להתירו גם באכילה.

[ביה"ל ד"ה אתרוג]

וְלֹא אֶקְרִינֵן מִגּוּ דְאֶתְקַצְצֵי בִּין הַשְּׂקִישׁוֹת אֶתְקַצְצֵי לְכָלִי יוֹמָא³.

3) ולגבי טלטול ההדס בבין השמשות של מוצאי היום השביעי, הסתפק החזו"א (ארי"ח סי' מט סי' יג) האם ההיתר לאחר בין השמשות הל למפרע או מכאן ולהבא, שאם ההיתר חל רק מכאן ולהבא, אם כן כיון שבבין השמשות היה אסור להריח בו, ממילא הוא מוקצה ויאסר בטלטול. אך כתב שמסתבר שההיתר הוא למפרע, ולכן ממה נפשך הוא מותר, שאם בין השמשות נחשב עדיין ליום השביעי, הרי הוא כחול ומותר בטלטול, ואם בין השמשות נחשב ליום השמיני הרי שהוא כבר ראוי להריח בו, ואף שמספק אסור להריח ואם כן אין לו שום תשמיש, מימי כיון שבעצם הוא ראוי אלא שפורש ממנו בטעות אין כאן מוקצה. אכן העיר הגר"ש ארי"ח (שש"כ פכ"ב הע' סד) שלא מוכן כלל מה הסתפק החזו"א, שהרי ההדס בין כיום השביעי ובין כיום השמיני מותר בטלטול, וכי מפני שבבין השמשות עצמו אסור להריח בו יהא אסור בטלטול, ומאי שנא מלולב וערבה שאינם ראויים לכלום כליל, ואף על פי כן מותרים בטלטול מפני שראויים למחר, והוא הדין ההדס ממה נפשך יהא מותר בטלטול.

[משנ"ב סי' כז]

דְּלֹא קָמוּ שְׂאוּרֵיין הַלּוּלָב²¹.

21) ויש שנהגו להסיר את הטבעות שאוגדות את הלולב (כמבואר בשו"ע סי' א) קודם ההקפות (סידור בית יעקב אות טז), והחתם סופר (מנהגי מרן בעל החתם סופר פ"ח אות י) נהג להתיר את האיגוד בליל הושענא רבה, ויש שנהגו (דרכי חיים ושלום מנהגי מונקאטש, אות תשצא) להסיר קודם אמירת ההלל, והטעם להסיר, כתב הבי"ח משום שהענועים נתקנו כדי לעצור טללים רעים ורוחות רעות, וכיון שבהושענא רבה הוא זמן החיתום על המים, יש להתיר איגודו משום שכן יענע אותו יותר, ההלבוש (סי' א) כתב, שהטעם הוא להרבות שמחה, שיש יותר שמחה כשמענע בלא איגוד.

וכתב הבכורי יעקב (סי' ז) בשם מהר"ל (תפלות חג הסוכות אות ד) שיש להתיר את האיגוד מוצאי ולמעלה, ופשוט שלא יסיר את האיגוד של הלולב עם ההדסים הערבות, וכן כתב בהוספות לשו"ע הרב (עמ' תשכ"ו) שישיר רק את שתי הכריכות שעל הלולב, וישאירו את שלש הכריכות המאגדות את הלולב עם ההדסים הערבות (ראה לעיל סי' תרנא סי' יב) ובמה שכתבנו שם.

[משנ"ב סי' כט]

רוֹצֵה לְיִמְרָה, מַה דְּמַבְאָר שֶׁם כְּסִיעֵי אַ פְּתָה־הָא²².

22) שם התבאר לגבי חוטי יציאת, שאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהן מנהג בויין לזרוקן במקום מגונה, אלא שאין צריכות גניזה, ויש מרדוקים לגנון, והמחמיר המדקדק תבוא עליו ברכה, וכתב במשנ"ב שם (סי' ז), שהאיסור לזרוקן הוא כשזרוקן בידים לאשפת, אך אם מתוך שלא גזון נורקו ממילא, אין לחוש לזה.

ויש מנהג (הובא במלבושי יום טוב סי' א) לזרוק את ההושענא לאחר החכטה על הידיון שבבית הכנסת, ומה שיש נוהגים לזרוקן על ארון הקודש, כתב בשו"ת מהר"ש (ח"ד סי' נו) שמותר לעשות כן, משום שלב בית דין מתנהג על כך, אך בדרכי חיים ושלום (מנהגי מונקאטש, אות תשצג) כתב שאין לעשות כן, כיון שזה בויין לשמות הקדושים, וראה בספר מועדים חמנים (ח"ב סי' קלא הע' ד).

מנהג נוסף כתב במשנ"ב לעיל (סי' תמה סי' ז), שטוב לשרוף את החמץ על ידי ההושענא, שכיון שנעשתה בזמן מצוה אחת תיעשה בזמן מצוה נוספת, ובשונה הלכות (שם סי' ב) כתב שקצת צ"ע בזה מדברי הרמ"א (סי') שנהגו להצניען לאפיית המצות.

ואם אין לו מקום לשומרן כראוי, כתב הכף החיים (סי' נט) שישרפן כדי שלא יבוא לזלזל בהן.

[משנ"ב סי' לב]

הַכְּמִשְׁנָה בְּרוּחָה וּבְאִוָּר הַלְּכָה־הָ²³, וּבְסִימָן תְּרֻמַת סִיעֵי אַ פְּתָה־הָ וּמִקְצָה בְּרוּחָה וּבְאִוָּר הַלְּכָה־הָ²⁴.

23) ושם התבאר, שאם אין אפשרות שהנכרי יקצוץ את הסכך, מותר לקצוץ בעצמו, ובלבד שיטול רשות מבעל הקרקע ואפילו אם הוא נכרי, ועוד, שבמדינותינו רוב הקרקעות שיש לנכרים ניתנו להם מדין המלכות, דינא דמלכותא דינא, וכן במקום שעל פי דין המלכות יש רשות לאנשי המקום לקחת עצים מהיער, אין איסור אם לוקח משם סכך ברשות הנכרי, ואף שהא"ר (סי' תרלו סי' ו) כתב על פסק זה 'צ"ע', כתב בביה"ל שם (די"ה לא יקצוץ) בשם הבכורי יעקב (שם סי' ז) ש'מיון שריא"ז ורי' היתיר לטול מן הנכרי במקומות שמעולם לא היו בהם רוב ישראל, יש לסמוך על צירוף שני ההיתרים ביחד.

24) ובמשנ"ב שם (סי' ט-יב) התבאר, שיש להיזהר שלא יקצוץ היהודי בעצמו את אחד מארבעת המינים שבלולב מאילן הגדול בקרקע של נכרי, אפילו אם נותן לו הנכרי רשות, משום שסתם נכרים הם גזלני קרקעות שמא גזל קרקע זו מישראל, וכיון שהקרקע אינה קנייה לזולן

